

Jan-Erik Johansson - en forskare som vill göra skillnad

Ingrid Pramling Samuelsson: Seniorforskare, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs Universitet, Sverige. E-mail: ingrid.pramling@ped.gu.se

ARTICLE, VOL. 18(SPECIAL ISSUE), p. 1-6, PUBLISHED 4TH OF JUNE 2019

Denna korta artikel tillägnas en av den akademiska världens nordiska forskare som har arbetat för att göra skillnad. Idag talas det mycket om att akademiker är upptagna av sin egen karriär och lägger all kraft på att publicera, men Jan-Erik hör till dem som mer har brunnit för ett fält och velat göra något bra för detta – och hans fält är det förskolepedagogiska – vilket vi varmt applåderar.

This short article is dedicated to one of the Nordic researchers who has made a difference in the field of preschool research. Presently, it is widely recognized that researchers tend to be concerned about their own career and put tremendous effort into publishing. However, Jan-Erik belongs to those who have been dedicated to and engaged in improving the field of preschool education - which we warmly applaud.

Inledning

Förskolans ursprung och Fröbels pedagogik har upptagit mycket av Jan-Eriks akademiska arbete. Han är utan tvekan den i Norden som vet mest om detta. Och på samma sätt som Fröbel var upptagen av förskolan (Kindergarten) och av vad som faktiskt sker där, eller hur man kan förbättra möjligheter för barn att lära sig, så är Jan-Erik! Man kan säga att det är ett område där det diskuteras om man är "rättlärig" eller ej, fast det har aldrig Jan-Erik ägnat sig åt att fundera över. Fröbels tankar genomsyrar mycket mer än vi idag tror när vi studerar förskolans verksamhet. Dessutom kan man säga att Fröbel var väldigt modern, hans första Kindergarten var en öppen verksamhet dit föräldrar fick komma med sina barn eftersom Fröbel ansåg att föräldrarna också behövde utbildas för att leka med sina barn. Han lät dem dessutom köpa dåtidens aktier och sålde lekmaterial för att få ihop pengar till sin verksamhet (Uddén, 2001).

Jan-Erik arbetade också på förskollärarutbildningen och var en mycket omtyckt lärare. Sådär säger en av hans elever:

- Jan-Erik var en mycket bra och omtyckt lärare, en man minns genom livet. Han brydde sig om alla och såg särskilt de som var ensamma och utan vänner. Han inte bara såg utan försökte också göra något åt det genom att hela tiden be andra ta ansvar för att alla var med, detta trots att vi var vuxna och borde bry oss.
- Han bjöd hem hela klassen vid flera tillfällen och åkte iväg på intressanta resor med oss.
- Han var också mycket kunnig och respekterad som lärare, och såg till att vi fick med oss det vi behövde i vår utbildning.

Akademisk hemvist

Jan-Erik och jag har socialiserat in i den akademiska världen i samma forskargrupp, INOM-gruppen (INläring och OMvärldsuppfattning) som under många år varit en av de mest framgångsrika forskargrupperna vid Pedagogiska i Göteborg. Mycket tack vare professor Ference Marton, som vi båda haft som handledare, och som bröt ny mark med sin *fenomenografiska metod* (Marton, 1981), och som blev början på att se lärande som en kvalitativ process istället för det kvantitativa sättet man tidigare gjorde (Marton, Dahlgren, Svensson, & Säljö, 1977). Detta ledde till många avhandlingar med detta synsätt och så småningom till ytterligare två olika inriktningar: Ference Martons (Marton & Booth, 1997) lärandeteori som kom att kallas *variationsteori*, och *utvecklingspedagogik* som en ansats för pedagogik i förskolan (Pramling Samuelsson & Asplund-Carlsson, 2003/2014). Den senare inriktningen arbetar vi nu med för att få den ännu mera lekbaserad med stöd från svenska Skolforskningsinstitutet (Pramling mfl., 2019). Ference Marton var en idealisk handledare, han var genuint intresserad av kunskapsbildning och engagerad i sina doktoranders projekt. Han hade blick för det som var intressant och för att föra kunskandet vidare.

Doktorerade

1992 doktorerade Jan-Erik på en avhandling med titeln: *Metodikämnet i förskollärarutbildningen: bidrag till en traditionsbestämning*. Avhandlingens syfte var att beskriva metodikämnet i förskollärarutbildningen utifrån metodiklärnas sätt att tala om sin verksamhet och den tradition inom vilken ämnet växt fram, historiskt och politiskt. När Jan-Erik beskriver den Frøbelska traditionen lyfter han fram ett antal fenomen som utmärkte förskolans inre arbete, och till vilket vi kan se kopplingar än i dag:

- Genom att sköta djur och växter, genom kontakt med naturen och dess produkter, kom barnen i ett nära förhållande till naturen och fick anknytning till naturens religiösa, poetiska och vetenskapliga sidor.

- Genom att framställa föremål i pappersvikning, flätning, lekmodeller osv, och genom att använda sådana föremål både till nytta och prydnad, skulle barnen få en första grund för hantverk och konsthantverk och vinna första förståelse av industriarbete och yrkesliv.
- Genom helt fri användning av griffel och tavla, lera, papper, nål och tråd och av klossar skulle barnen få möjligheter att skapa fritt och få sina första konstnärliga erfarenheter.
- Genom en systematisk behandling av de Frøbelska sysselsättningarna skulle barnens intellektuella färdigheter tränas, dock inte abstrakt utan i handling och härigenom skulle barnet förberedas för skolan.
- Genom att binda samman bild, sång och berättelser med barns upplevelser ges fantasin en naturlig näring och barnen får en nära och poetisk uppfattning av livet.
- Genom att ständigt förbinda kroppsliga och andliga sysselsättningar skulle grunden läggas för en harmonisk växelverkan mellan kropp och själsliv (Johansson, 1992, s. 56-57).

Kanske skulle vi formulera vissa av dessa påståenden lite annorlunda idag, men de illustrerar att förskolans tradition och hjärta är annorlunda än skolans, vilket vi kan se idag i Norges förändring till att kalla de som arbetar där för barnehagelärare istället för förskollärare. Man vill inte samliknas med skolan!

Jan-Eriks disputation blev en innehållsrik dag, med professor Daniel Kallós, som nyligen lämnat oss, som opponent. Han var en beryktad kritiker och Jan-Erik var nog lite skrädd innan de började, men eftersom han var så kunnig inom sitt fält så blev det en högstidsstund på hög akademisk nivå!

Den akademiska banan

Min och Jan-Eriks första arbete tillsammans var ett gemensamt paper till en konferens som anordnats av Universitets- och Högskoleämbetet om Kunskapssyn och innehåll i några högskoleutbildningar. Vårt bidrag handlade om *Metodikämnet i förskollärarytbildningen* (Johansson & Pramling, 1979), eftersom förskollärarytbildningen i Sverige två år tidigare blivit en universitetsutbildning från att ha varit en seminarieverksamhet.

Jan-Erik har i sin forskning och publikationer på förtjänstfullt sätt lyckats koppla ihop historiska perspektiv med den utveckling som sker idag. Inom det barnpedagogiska forskningsfältet är det viktigt att kunskapen om historien och utvecklingen finns levande, för att kunna förstå dagens situation i ljuset av den tradition och de frågor som varit aktuella under historiens gång, och inte minst då relaterat till kvinnors situation och familjefrågor.

Och utan tvekan är det Jan-Erik som tillfrågas när det ska skrivas i internationella handböcker om Fröbel (Johansson, 2017), och han är också den som tillfrågas när något historiskt inom de nordiska länderna ska publiceras (Johansson, Pramling & Pramling Samuelsson, 2018).

En annan ambition som Jan-Erik länge haft, och som han arbetat systematiskt mot är ett större forskningsprojekt om förskolans inre verksamhet. Denna ansökan diskuterades och skrevs om tre gånger innan det till slut blev medel från Norges forskningsråd för GoBaN – ett projekt som många forskare varit delaktiga i - och ett projekt som gett eko också i praktiken. Han tog också initiativ till ansökningen till ett annat forskningsprojekt, *Blikk for Barn*.

En ambition att positionera förskolan akademiskt

En av Jan-Eriks strävan för att påverka och göra skillnad, är hans årliga återkommande möten på NFPF/NERA där han sammankallade en grupp för att diskutera en tidskrift för förskolans akademiska värld. Med hjälp av Björn Hasselgren, som länge varit redaktör för NERAs tidskrift, så kom vi till slut i mål med att introducera *Nordisk Barnhageforskning*. Men det var några strävsamma år med att söka medel, få tidskriften godkänd och inte minst att bygga upp listor med granskare. Under en period fick

vi ett antal universitet till att bidra genom att låta någon av deras akademiker ägna ett visst antal timmar inom sin tjänst för att bidra till arbetet med tidskriften. En komplicerande faktor i hela tillblivelseprocessen var att nordisk Barnehageforskning skulle bli en "open access"-tidskrift, något som låg i sin linda när detta arbete påbörjades – men som ju skulle bekostas någonstans ifrån.

Även om Jan-Erik haft hjälp med att utveckla denna tidskrift, så är det helt och hållet hans uthållighet och outtröttliga strävan som lett fram till tidskriftens tillblivelse – något som hela den nordiska forskarkåren idag är glada över.

Internationalisering och högre studier

En annan insats som Jan-Erik bidraget till, är att bygga upp internationella Masterutbildningar. Först blev det en europeisk Master i Early Childhood Education i samverkan mellan Tyskland, Malta, Skottland, Irland, Sverige och Norge. När det sedan visade sig att det fanns EU-medel att söka för att utveckla denna utöver Europa så var det Jan-Erik och hans medarbetare på Högskolan i Oslo och Ackershus som sökte medel med framgång. Nu var det Malta, Irland, Norge och Sverige som samverkade. Studenterna kom att alternera mellan olika studieorter och det blev en framgång, men som trots detta lades ner när pengarna från EU upphörde, vilket vi alla som var inblandade beklagar. Det var väldigt många sökande varje år och dessa studerande kom från alla världens hörn. Flera av dem har efter avslutad masterutbildning fortsatt till doktorsexamen på olika universitet i världen.

Förskolans plats i världen och samhället

Förskolans resa kan beskrivas som en resa från en verksamhet för en mindre grupp barn och lärare för ett halvt sekel sedan, till att idag vara en viktig aspekt i politiken internationellt såväl som nationellt. FN har för första gången i historien lyft in utbildning för yngre barn i sina visioner, och i de globala hållbarhetsmålen nummer 4 kan man läsa: (<https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>):

- försäkra att alla flickor och pojkar har tillgång till god kvalitet på barnomsorg och förskola så de kommer till skolan färdiga för att lära
- alla kan ha erhållit kunskap och färdigheter som behövs för att bidra till hållbar utveckling, inkluderande hållbara livsstilar, mänskliga rättigheter, jämlikhet, kulturell fred och icke-våld, globalt medborgarskap och uppskattning av kulturell mångfald och av kulturens bidrag till hållbarhet.

Förskolan har blivit viktig i världspolicyn även om det är märkligt att det tagit nästan 200 år sedan Fröbel försökte övertyga människor om vikten av tidiga insatser. Barnkonventionens 30-åriga historia pekar ju också på barns rätt till lek och lärande!

Men förskolan, som en verksamhet för yngre barn, är problematisk i relation till skolan i världen då den på något sätt har pekats ut som en konkurrent till familjen, vilket den naturligtvis inte är, utan ett komplement. Detta gör ju också att den kallas så otroligt många olika namn på olika ställen i världen och att dessutom personal och verksamhet varierar i det oändliga både i kvalitet och omfång. Och det man kan se i jämförelser mellan olika länders policy och verksamheter är att det finns ett antal olika spänningar inom fältet, så som: 1) mellan lek och lärande, 2) mellan skolförberedelse och att utveckla en person, 3) mellan individ och grupp, för att nämna några (Pramling Samuelsson, Kultti & Pramling, 2018). Det finns emellertid också saker vi delar i olika länder, som det problematiska i att inte alla barn får utbildas på sitt modersmål i tidiga åldrar, men det speglar också en tilltro till människors förmåga att lära flera språk! Språk och kommunikation, som alla länder lyfter fram som centralt, och som ju har blivit nyckeln i de flesta moderna teorier, för att bidra till barns utveckling och lärande.

Förskolans framtid

Man kan nog våga påstå att förskolan har kommit för att stanna. Den har blivit en del av det moderna samhället och familjens stöd. Men kända ekonomer visar också på att samhället vinner på att satsa på de yngsta barnen (Heckman, 2006). Förskolan har i Norge och Sverige också kommit att bli en viktig faktor i jämlikhetssträvan inom våra länder. Kanske är just förskolan ett enda stort jämlikhetsprojekt (Tallberg Broman & Pramling Samuelsson, 2017) – för barn och föräldrar!

Pramling Samuelsson, Kultti och Pramling (2018) är övertygade om att diskussionen inom fältet behöver lyfta sig själv i håret och inte bevara de dikotomier som vi ser idag i våra länder och i världen i stort. I stället för att återskapa ännu en dikotomi, det emellan barn-centrerad och lärarcentrerad tillvägagångssätt eller pedagogik, måste vi empiriskt studera hur personal inom förskolan lyckas engagera barn i ömsesidiga utvecklingsaktiviteter. Vi menar också att det kritiska för policy i förskolan bör vara vikten av att skapa ömsesidigt engagerande och utvecklingsaktiviteter snarare än att följa intressen och initiativen från individuella barns initiativ – en i Sverige pågående diskussion som ingenstans leder. Sådana aktiviteter kan ta sin utgångspunkt i initiativ av enskilda barn, men för att bli förskoleverksamhet måste de utvecklas på ett sätt som kan göra alla barn till deltagare. Men den skicklige läraren kan också få barn intresserade av nästan vad som helst!

Och sist, men inte minst, måste vi utgå från det som är det nordiska konceptet med en integration av lek, lärande och omsorg, eftersom det finns en kritisk potential i utbildnings- och omsorgsinstitutioner för barn. Dessa utgör de medel genom vilka vi kan utveckla den växande generationen och reformsamhället. Vi gör det genom att ge barn omsorg, och utmana och stödja dem för att öka deras repertoar av sätt att förstå världen.

Slutord

Jan-Erik har under många år och på många olika sätt bidragit till det förskolepedagogiska fältet både genom att vara lärare där och genom att utveckla den akademiska världen inom förskolefältet. Han har hållit kvar fokus på *verksamheten i förskolan*, men också alltid försökt att sätta detta i *politiska perspektiv* – en ambition som bidraget just till att han har gjort skillnad inom detta fält, något vi är tacksamma för.

Referens

- Heckman, J.J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312, 1900–1902. doi:10.1126/science.1128898
- Johansson, J.-E. (1992). *Metodikämnet i förskolläraryrket: bidrag till en traditionsbestämning*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Johansson, J.-E., & Pramling, I. (1979). Metodikämnet i förskolläraryrket. I *Kunskapssyn och innehåll i några högskoleutbildningar*. Bidrag till UHÄ-konferens i Lerum 29-30 november.
- Johansson, J.-E. (2017). F.A.W. Fröbel 1782–1852. In M. Fleer & B. van Oers. (Eds.). *Handbook in Early Childhood Education* (pp. 1323-1345). Dordrecht: Springer. doi: 10.1007/978-94-024-0927-7_69
- Johansson, J.-E., Pramling, N., & Pramling Samuelsson, I. (2018). Förskolans utveckling och barns lärande – ett samhälleligt jämlikhetsprojekt historiskt och samtida belyst. I S.-E. Liedman (Red). *Bildning, utbildning och folkbildning*. Göteborg.
- Marton, F. (1981). Phenomenography – describing conceptions of the world around us. *Instructional Science*. (10), 177-200. doi: 10.1007/bf00132516
- Marton, F., & Booth, S. (1997). *Learning and Awareness*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Marton, F., Runesson, U., & Tsui, A.B.M. (2004). The space of learning. In F. Marton & A.B.M. Tsui (Eds.), *Classroom discourse and the space of learning* (pp. 3-40). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Marton, F., Dahlgren, L.-O., Svensson, L., & Säljö, R. (1977). *Inläring och omvärldsuppfattning*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Pramling Samuelsson, I., & Asplund-Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet – i en utvecklingspedagogisk teori*. /The playing learning child – in a developmental pedagogical theory./ Stockholm: Liber. 2:a uppl. 2014. (Översatt till norska av Astrid Manger 2009, *Det lekende lærende barnet i en utviklingspedagogisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget).
- Pramling Samuelsson, I., Kultti, A., & Pramling, N. (2018). Conceptualizing Early Childhood Education and Care as a Global Community: New Directions in Policy Initiatives. In Roopnarine, J.L., Johnson, J.E., Quinn, S., & M. Patte, (Eds.). *Handbook of international perspectives on early childhood education* (pp. 423-429). New York: Routledge.
- Pramling, N., Wallerstedt, C., Lagerlöf, P., Björklund, C., Kultti, A., Palmér, H., Magnusson, M., Thulin, S., Jonsson, A., & Pramling Samuelsson, I. (Eds.) (2019) *Play-responsive teaching in Early Childhood Education*. Dordrecht: Springer. <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-030-15958-0>.
- Tallberg-Broman, I., & Pramling Samuelsson, I. (2017). Early childhood education, gender relations and equality among parents and families in Sweden. In S. Garvis & E.E. Ødegaard (Eds.). *Nordic Dialogues on Children and Families*. London: Routledge. (pp. 63-78). <https://doi.org/10.4324/9781315561981-6>
- Uddén, B. (2001). *Musisk pedagogik med kunskapande barn: vad Fröbel visste om visan som tolkande medel i barndomens studiedialog*. Kungliga Musikhögskolan. Stockholms universitet.
- UN Sustainable Development Goals: <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>